

Jatropha gossypifolia (Bellyache bush)

Classification-

Kingdom- Plantae

Division- Tracheophyta

Class- Magnoliopsida

Order- Malpighiales

Family- Euphorbiaceae

Genus- *Jatropha*

Species- *gossypifolia*

Habitat- *Jatropha gossypifolia* is native to tropical regions of the Americas but is now widely distributed in India. It grows well in open, sunny areas, roadsides, wastelands, and disturbed habitats. It tolerates dry and poor soils and can thrive in various climatic conditions.

Morphology- *Jatropha gossypifolia* is a small to medium-sized shrub, typically growing up to 1.5 to 3 meters tall. It has reddish-purple stems and large, lobed, hairy leaves that resemble those of cotton (hence the name *gossypifolia*). The flowers are small, yellow to red, and appear in clusters. The fruit is a three-lobed capsule containing seeds that are dispersed by animals and birds.

Economic Importance-

Planted as a hedge or barrier plant to protect fields and prevent soil erosion. Sometimes used in agroforestry and land reclamation projects due to its hardy nature.

जेट्रोफा गोसिपिफोलिया (बेलीएक बुश)

वर्गीकरण-

जगत: पादप

विभाग : ट्रेकियोफाइटा

वर्ग : मैग्नोलियोप्सिडा

क्रम – मालपिघिएल्स

कुल – यूफोर्बिएसी

जाति - जेट्रोफा

प्रजाति –गोसिपिफोलिया

आवास (Habitat):

जेट्रोफा गोसिपिफोलिया मूल रूप से अमेरिका के उष्णकटिबंधीय क्षेत्रों का पौधा है, लेकिन अब यह भारत में व्यापक रूप से पाया जाता है। यह खुले, धूप वाले क्षेत्रों, सड़कों के किनारों, बंजर ज़मीन और बिगड़े हुए पर्यावरणीय स्थलों में अच्छी तरह उगता है। यह सूखी और पोषक तत्वों से गरीब मिट्टी को सहन कर सकता है और विभिन्न प्रकार की जलवायु परिस्थितियों में पनप सकता है।

आकृति-विज्ञान (Morphology):

जेट्रोफा गोसिपिफोलिया एक छोटा से मध्यम आकार का झाड़ीदार पौधा है, जो सामान्यतः 1.5 से 3 मीटर तक ऊँचा होता है। इसकी टहनियाँ लाल-नारंगी या बैंगनी रंग की होती हैं और इसके पत्ते बड़े, खंडित व रोएंदार होते हैं, जो कपास के पत्तों जैसे दिखाई देते हैं (इसलिए इसे गोसिपिफोलिया कहा गया है)। फूल छोटे, पीले से लाल रंग के होते हैं और गुच्छों में खिलते हैं। फल तीन खंडों वाला कैप्सूल होता है जिसमें बीज होते हैं जिन्हें पक्षियों और जानवरों द्वारा फैलाया जाता है।

आर्थिक महत्व (Economic Importance) :

खेतों की सुरक्षा और मिट्टी के कटाव को रोकने के लिए इसे बाड़ के रूप में लगाया जाता है। इसकी कठोर प्रकृति के कारण इसे कभी-कभी कृषि वानिकी और परित्यक्त भूमि पुनर्वास परियोजनाओं में भी प्रयोग किया जाता है।

ਜੈਟ੍ਰੇਫਾ ਗੋਸਿਪੀਫੋਲੀਆ (ਰਤਨਜੋਤੀ)

ਵਰਗੀਕਰਨ –

ਰਾਜ – ਪੰਜੇ

ਵਿਭਾਗ – ਟਰੇਕਿਓਫਾਈਟਾ

ਵਰਗ – ਮੈਗਨੋਲੀਓਪਸਿਡਾ

ਕ੍ਰਮ – ਮਾਲਪਿਘੀਏਲਸ

ਪਰਿਵਾਰ – ਯੂਫੋਰਬੀਏਸੀ

ਜੀਨਸ – ਜੈਟ੍ਰੇਫਾ

ਪ੍ਰਜਾਤੀ – ਗੋਸਿਪੀਫੋਲੀਆ

ਆਵਾਸ (Habitat):

ਜੈਟ੍ਰੇਫਾ ਗੋਸਿਪੀਫੋਲੀਆ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਕੱਟੀਬੰਧੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਮੂਲ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੌਧਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ, ਹੁੱਪਦਾਰ ਥਾਵਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜੇ ਹੋਏ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੱਕੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਕਾਰ ਰਚਨਾ (Morphology):

ਜੈਟ੍ਰੇਫਾ ਗੋਸਿਪੀਫੋਲੀਆ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਦਰਮਿਆਨੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਬੂਟੀ ਜਾਂ ਝਾੜੀ ਵਾਲਾ ਪੌਧਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 1.5 ਤੋਂ 3 ਮੀਟਰ ਉੱਚਾ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਲਾਲੀਮਾਭਰੀ ਜਾਂ ਜਾਮਣੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਤੇ ਵੱਡੇ, ਲੋਬ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਰੋਏਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੂਈ (ਕਪਾਹ) ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ "ਗੋਸਿਪੀਫੋਲੀਆ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲ ਛੋਟੇ, ਪੀਲੇ ਤੋਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁੱਛਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਲ ਤਿੰਨ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲਾ ਕੈਪਸੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ (Economic Importance):

ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਟਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਬਾੜ ਵਜੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਖੇਤੀ-ਵਣਜ਼ਪਤੀ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।